

VI. DERS

Tarih, insan varoluşunun tarihselliğidir. Geçmişin bizi terketmemesi, bugünü anlamada olanakların açılmasını sağlar. Kartezyen cogito'yu böyle bir anlayış yıkmaktadır. Kartezyen bilinç, sürekli olarak “şimdi”dir. Zamandan yalıtılmıştır ve tarihi yoktur. Bu bağlamda bağımsızdır. Heidegger ve Gadamer'e göre, şimdi'de odaklanmış bilinç, farkları ve insan olmak'ı yok etmektedir. Yaşamın anlamı bu ‘fark’lardır. Cogito'nun cogito'yu anlayabileceği ortak bir zemin yoktur. Bu ortak zemin tarih'tir. Dünyanın bilince öncelliği vardır. Kartezyen geleneğin en önemli sorunu, “öteki”ni tanımaması ve diyaloga girememesidir. Dünya, bir anlamlar bütünüdür; anlam zinciri, anlam matriksidir. Bu bağlamda dünya, bilince önceldir. Herkesin farklı anlam bağlamları vardır. Dünya ve anlama bilince ve bilişsel olana önceldir. Anlama ve dünya birlikteliği deneyim ile ortaya çıkar. İnsan, yitimli varoluşu ile dünya'ya katılır. Her deneyim, anlamın ve dünyanın önceliğini gösterir.

Dünya € İnsan dünyası

Anlam

DENEYİM

Anlama, süreç olarak kendini gösterir. Anlama, süreçleşen ve kendini değiştirebilen, dönüştürebilen bir şeydir. Süreçleşme, durağanlığı tanımaz. Anlamaların değişen ve dönüşen yapısını ifade eder.

Söz, deneyimi açar. Söz, tek başına anlam ifade etmez; kavramın(sözün) görevi, gerçeği açmaktır, dünyayı dondurmak değil. Vurgu, sözden anlamaya kaymaktadır. İnsan, “bulunuş” içerisinde ve bu “bulunuş”ta anlama önceldir. Bağlama bağlı olarak, kavram / söz, varlığın açıklığında durur. Metnin bağlamını oluşturan anlamdır; sözcükler değildir.

Deneyimin dolayımı dildir. Dil, sahip olunan bir yeti ya da araç değildir. Anlama ve dünya için dil, bir “yer”dir. Onların olanaklılığını dil sağlarken, dilin olanaklılığını da anlam ve dünya oluşturur.

Her anlama ve dile getirme, kendini anlamadır. Bu, “kendi”yi göstermektedir. “Kendi” [ben], sürekli anlamlandırılabilen bir “kendi”dir. Durağan bir töz değildir. Anlama, Ben’e öncel bir töz değil, olanaktır. Anlama, “kendi”ni anlamada kendini gösterir/açar. “Kendi” / “Ben”in bir tarihselliği vardır; dünya “ben” ile başlamaz, “ben”e öncelliği vardır. Dil olmasa, “anlama” kendini gösteremez; anlamının dolayımı dildir. [Dolayım yoldur, anlama ve dünyanın işbirliği dil olarak dönüşür. Hegel düşüncesinde Geist’in dönüşümü, dolayım örnektir.]

Temel sorun, “yabancılaşma”yı ve onu aşma yolunu gösterebilmektir. Özne’nin ve Nesne’nin metalaşması ve insanın kendine yabancılaşması söz konusudur. Bu, dönüştüğü şeye yabancılaşan insandır. Dile, dünyaya ve kendine yabancılaşma, bir “dışlaşma”dır.

“Dil Deneyimi”nde ‘ben’sizlik söz konusudur. Ortak bağlamların ortak anlamları zemindir ve bunu sağlayan “diyalog”tur. Dili dil yapan, dili dolayım yapan, diyalogtur. Bu, karşılıklı anlama süreci içine girmektir. Anlamaya yönelme, karşılıklı anlama sürecine girmek, bir başka deyişle de diyalogtur. Kendini anlama da bir diyalog biçimidir. Kendimi anlamak, bana beni anlatacak olana, karşımdakine yönelmektir. Bu, “öteki”ci bir bakış açısidir.

“Bizler dilde bulunuruz ve bu bulunuşta kendimiz de dahil olmak üzere her şeyi anlarız.” Tüm anlama “açımlamadır”; açımamada nesnelere kelimele ve insan varoluşu da kendi diline katılır. Hermeneutik ontolojinin ufku dildir. [Açımama = Yorumlama]

Hiçbir şey kökensel / orijinal hali ile açılmaz. Bu nedenle her yorum aslında ‘yanlış’ bir yorumdur. Ortak anlamaya ve ortak bağlama sahip olduğumuzdan nihilistik bir tavır açığa çıkmaz. Paylaşılan ortak bir alan vardır. İçine doğulan dünya, belli anlamları sunar; bu dikte olmak zorunda değildir. Sunulan anlam dünyası, kendi anlamamızda asimile edilir. Dil, anlamının gerçekleşmesi için dolayımıdır. Dünyadan gelen anlam zincirine yeni anlamlar, deneyimler oturtulmaya/eklenmeye çalışılır. Dünya, katıldığım, aktif olduğum, değiştirdiğim ve onun tarafından değiştirildiğim bir şeydir.

“Ne zaman ki bir insan yeni bir dil öğrenir, süreç anladığı dil ile öğrenmeye çalıştığı dil arasında gidip gelmelerden oluşur.” [Tanıdık ↔ Yabancı] Anlamının nesnesi dildir. Anlama, dili anlar, dil anlamayı gösterir. Bu bağlamda dil, her şeyi yutar.

Cogito'ya eleştiri: Düşünüyor olmak *neyi* düşünüyor olmaktır?

Gadamer'e göre, "evrensel kavram" vardır; ancak bu değişmeyen, dönüşmeyen bir kavram değildir. Her düzlemde farklı anlamlandırılabilir. Geçmiştekini bugüne getirmek, tarihseli estetik'e getirmektir.

"Kendi", dünyada bulunan insan varoluşudur ve onu belirleyen yitimli olmasıdır.

*"Söz, anlamı ile yüklü olmalıdır."
"Anlamak için sormak gerekir."
"Soru önceldir."*

Habermas'ın Gadamer'e Yönelttiği Eleştiriler

- Estetik Bilinç
- Tarihsel Bilinç
- Dil

Gadamer'e göre, hermeneutik, felsefe olmalıdır. (Hermeneutik = Felsefe) Bunun temeli, konuşma ile düşünme arasındaki ayrılmaz birliktelik ve ilişkidir. Konuşma, düşünmedir; düşünme ise konuşmadır. Bunlar ayrılmazdır.

Konuşma ↔ Düşünme

Dile getirmek, sözcükle ifade etmek, "konuşmak"tır. Logos, söylemdir; "gerçek"i söz ile açmaktır. Bu ikisi arasındaki ayrılmaz bağıntı, felsefeyi hermeneutik olmaya zorlar. Hermeneutik, evrensel olmalıdır. Gadamer, konuşma ile düşünme arasındaki bağıntıdan yola çıkarak, aklın kendisinin de dil ile kuşatıldığı savunmaktadır. O halde, dilin dışında bir standart ya da zemin yoktur. Yeni anlamlar ortaya koyan hermeneutik dil, kuşatıcıdır ve bu bağlamda evrenseldir. Dilden bağımsız bir ilke yoktur.

Habermas, bu evrensellik iddiasını eleştirir. Gadamer'e göre, 20.yy'ın en önemli sorunu, dil sorunudur. "İnsan deneyimi bütünsel olarak nasıl anlaşılabilir ve bilme yetisi nasıl

Prof. Dr. Ertuğrul Rufayi TURAN
FEL 402 Çağdaş Felsefe II Ders Notları

gelişir?” sorunu Aydınlanma döneminin sorunudur. 20.yy’da dilsel bir dönüş (“linguistic turn”) yaşanmıştır. Varlık, dildedir. Dil, her şeyin yeridir ve her şeyi kuşatır. Bu kuşatma, sınırlama değildir. Kendisi etkin olan ve kendisi ile her şeyi etkinleştiren bir yapıdır.

Felsefenin temel amacının ne olduğu tartışılmaktadır. Çağdaş felsefenin en önemli vurgularından biri, felsefenin deneyim alanlarından bağımsız bir ‘theoria’ olmadığıdır. Üst-anlatsal değil, yaşama dahil edilecek ve onu dönüştürecek bir etkinliktir. Konformize edilen ve standartlaştırılan bir yaşamın nasıl dönüştürülebileceği, çağın sorunudur. Gadamer, deneyimin kendisini gösterdiği alan olan ‘dil’in bu dönüşüm için de zemin olduğunu savunmaktadır. Dilsel bir felsefe amaçlanmaktadır. Döneme yöneltilen eleştiri tepeden inme değildir; kökenseldir. Estetik bilinç, tarihsel bilinç ve dil, hermeneutik bilinci gösterir. Bu üçünde yabancılaşma görülebilir ve bu üçü ile yabancılaşma aşılabılır. Çağımızda, sanatsal deneyim, estetik bilincin kategorileri ile sınırlandırılmaktadır. Tarihsel bilinç ise gelenekten kopmuştur. Bunlar yabancılaşmanın nedenleridir. Hermeneutikte yanlış anlamaları diskalifiye eden bir yaklaşım, bilimselleşme ve nesnel-metodolojik yaklaşımdır. Bu da yabancılaşmadır. İnsan varoluşunun deneyim alanından uzaklaşma, yalıtılma, yabancılaşmadır.

Bilincin bu üç formunda yabancılaşmayı görmek ve onu aşmak ile insan varoluşunun temel, kökensel deneyimine ulaşmak amaçlanmaktadır. Bunun için de praxis alanındaki öncelliği tanımak gerekir.

Bizim kendi yargılarımız oluşmadan önce, öncelikli olan önyargılardır. Gadamer, önyargılara fenomenal olarak bakar. Dünya ile tanışıklığımızda arka plan önyargılar zinciridir. Anlamayı olanaklı kılan ön-anlamadır. Praksis alanı, içine doğulan, gelinen alandır. İçine doğulan alan, ön-anlamayı biçimlendirir. Gadamer’in temel sorunu önyargılar alanına doğduktan sonra bireyin işlevinin ne olduğu sorunudur. İnsan varoluşunun böyle bir dünyadaki çabası, geleneksel olanı yeni bağlamlara uyarlamak / ‘asimile’ etmektir. Kavramın kökensel anlamını kendi bağlamımızda anlamlı kılacak noktayı bulmak amaçlanır. Yeni anlamların olanağı bu yolla açılır. Bu, hermeneutik bir döngüdür.

Habermas’ın eleştirileri akıl-dil ilişkisi, evrensellik ve hermeneutik’in sadece insan bilimleri için geçerli olup olmadığı konularındadır. Gadamer’e göre, felsefi hermeneutik’in içinde sadece insan bilimleri yoktur; doğa bilimleri de hermeneutik’ten koparılamaz. Aksi halde, doğa bilimlerindeki yabancılaşma süreci görülemez. Doğa bilimleri, insan deneyiminin üzerine çıkmaya çalışır. Kurduğu sistemi ve oluşturduğu bağlamı “gerçeklik”e dayatmaktadır.

Prof. Dr. Ertuğrul Rufayi TURAN
FEL 402 Çağdaş Felsefe II Ders Notları

Bu anlamda kurgusaldır. Çağımızda kuantum ve Heisenberg fiziği ile bu anlayış değişmeye başlamıştır. Teknolojiyi oluşturan şey, bilimin kendisi ise yaşamı kısırlaştırır ve yabancılaştırır şey kökünde bilimdir. Bilim, bağımsız çalışamaz. “Dünya, dildir” savunusu, bilimi ya da doğayı da dilden ayrı tutamaz. Bilimin teknolojiyi doğurması ve teknolojinin de yabancılaşmayı yaratması ile çöküş-dünyası ortaya çıkmaktadır [Nietzsche ☺ Decadence] Kökensel olanın teknolojide de korunması gerektiğini savunur. Bu, “aynılaşmaya” karşı bir duruştur. “Aynılaşma” düşünmemeyi ve tüketmeyi beraberinde getirmektedir. [“Karton bardakları kullanır gibi her şeyi kullanıp atıyoruz. Birbirimizi tüketip “çöpe” atıyoruz.”] Teknoloji, aynılaşmanın kaynaklarından biridir. Farklılıkları öldürmektedir. Süreçler ortadan kalkmakta ve zaman sadece “saatler” olmaktadır. Teknoloji ile yaratılan “boş zamanlar”ın değerlendirilme biçimi, yine teknoloji ile aynılaştırılmaktadır. Bağlamın ağı bu biçimde kurulmakta / örülmektedir. Kontrol, içinde bulunduğumuz bağlamdadır. Bağlamın dışına çıkmak olanaklı değildir; ancak, onu dönüştürmek olanaklıdır. Kontrolün bağlamda olması, aynılaştırıcı bir kuşatıcılıktır. “Teknolojinin özü, teknolojik değildir.” Otantik farklılık ortadan kalkmaktadır.

Gadamer, anlamının dilsel yapısına öncelik vermektedir. Bu, hermeneutik’in evrenselliğidir. Soru-Yanıt mantığı üzerine kurulu olmasından dolayı bilim de dilin dışında değildir. Geçmiş ile gelecek arasında yitimsiz bir diyalog söz konusudur.

Habermas’a göre, dilin her şeyi kuşatması olanaklı değildir. Bunun yanısıra bilim, monologsaldır. Bilim, kendi mekanizmasını kurar. Bu nedenle de gündelik dilin uzağındadır. Habermas’ta dilden bağımsız bir “akıl” anlayışı vardır. Yabancılaşmaya karşı kurtarıcı, akıl olacaktır. Bu, gündelik dilden, önyargılardan ve otoriteden kurtarılmış akıldır. Sorun, bağlamın içerisinde kalınarak çözülemez. Bir başka deyişle, sorun, ‘sorun’un içerisinde çözülemez. Örnek olarak ‘psikanaliz’i almaktadır. Hastalığı iyileştiren psikanalistedir; o, hastanın dünyasına dışarıdan bakabilmektedir. Dilden bağımsız dışsal bir dönüşüm, dile dışarıdan bakan bir yapı, sorunu çözebilir. Bu yapı akıldır. Aydınlanma’nın sorunları çözülmelidir; ancak bunu yapacak olan da akıldır. “Dil”deki bozulma akıl ile düzeltilebilir; çünkü akıl dile dışarıdan bakar. Gadamer’e göre, yitimsiz, kesintisiz bir diyalog söz konusudur. Biz, bu diyalogun kendisiyizdir. Habermas’a göre ise felsefi hermeneutik, sadece kendi sınırlarında kalınarak çözümlenemez. Biz bir iletişim ağını düzeltmeye çalışıyorsak, politik biçimlerden bağımsız da düşünemeyiz. Gadamer’de politik göndermeler yoktur.

Otoriteyi ve önyargıları önplanda tutarak “özgürleşme / açık kalma” nasıl olanaklı olacaktır? Gadamer, geleneğin kendisi olmaktan bahsetmektedir. Anlamda farkı yaratan “mesafe”dir. Mesafede / uzakta bulunanı bağlam ile uyarlamak yeni anlamın da olanağıdır. Geçmişin, şimdiye oturtulması, geçmişin dönüştürülmesidir.

“Köleliğin meşru olduğu bir toplumda, köleler özgürleşmeyi talep edebilirler mi?”
“Köle, ‘köle’ olarak kendini özgürleştirebilir mi?” Habermas, köle, ‘köle’ olarak kendini özgürleştiremez der. Dili, dil içerisinde kalarak düzeltmek olanaklı değildir.

- 1.) Dili, “dil” içerisinde düzeltme çabasına dayalı anlayış.
- 2.) Dili, “dil”in dışındaki standart aklın düzeltebileceği anlayışı.

İlk görüşe göre, bir şeyi deneyimlemeden, ondaki çarpıklıklar, yanlışlıklar görülemez. Bunun deneyim alanının dışında soyut standartları bulunamaz. Aklın idealize ettiği şey deneyim alanına ne kadar uygundur ya da uygun olabilir? Bu, bir dikte değil midir? Akıl, hegemonik midir? Aklın kullandığı malzeme deneyim alanı ise, materyal akla önceliklidir. Ancak bu aklın dışarı atılması değildir. Akıl ile deneyim arasındaki ilişkiyi vurgular. Dilin kendinde olan bir akıl mı yoksa dilden bağımsız bir akıl mı? Bağımsız olduğu düşünülen akıl, dikte edici, hegemoniktir. Asıl özgürleşmenin önündeki engel budur. Akıl ve deneyim bir aradadır ve dil bunun dolayımıdır. Logos, gerçekliğin kendini açtığı yerdir. Gadamer’in ‘dil’i bu dildir.